

Reinterpretation of Cultural Signs of Iranian Native Architecture in Contemporary Architecture: A Semiotic Analysis Based on the Theories of Peirce, Eco, and Barthes

Zahra Torkaman

Assistant Professor, Faculty of Civil Engineering and Architecture, Malayer University, Malayer, Iran.
Email: zahra.torkaman@malayeru.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received 01 November 2025
Received in revised form 01 February 2026
Accepted 04 March 2026
Available online 21 March 2026

Keywords:

Semiotics,
Vernacular Architecture,
Contemporary Architecture,
Peirce,
Eco and Barthes

ABSTRACT

Objective: The present study was conducted with the aim of explaining how the cultural signs of Iran's indigenous architecture are reinterpreted in contemporary architecture. This issue has become one of the major theoretical concerns in contemporary architecture due to the expansion of globalization and the challenge of maintaining a connection with the heritage of vernacular architecture while simultaneously responding to new needs.

Method: In terms of purpose, this study is fundamental, and in terms of method, it is qualitative. The theoretical framework of the research is based on the integration of Peirce's triadic theory of signs, Eco's theory of cultural codes, and Barthes' theory of myth. For the analysis, three prominent examples of contemporary Iranian architecture were selected: Tabiat Bridge, Mellat Cineplex, and the National Library of Iran. Data were collected through documents, architectural plans, images, and scholarly sources, and were analyzed at three levels: type of sign, cultural code, and mythological meaning.

Results: The findings of the study indicate that, in the selected cases, the continuity of cultural identity has been achieved not through the direct reproduction of historical forms, but through the reinterpretation of the concepts and cultural codes of Iranian architecture. Concepts such as the Persian garden, intermediate space, spatial hierarchy, social interaction, scenography, and cultural memory have been re-created within the language of contemporary architecture.

Conclusion: The results of the study showed that symbolic and indexical signs play a far more prominent and effective role than iconic signs (i.e., the direct and superficial imitation of past elements) in the production of meaning and the authentic representation of cultural identity in contemporary architecture. In fact, in order to preserve its dynamism and identity, contemporary Iranian architecture needs to move beyond surface appearances and formal imitation toward the reproduction of indigenous semantic and spatial structures. This structuralist and semiotic approach can provide an appropriate foundation for establishing a creative link between the tradition of Iranian architecture and the demands of the modern world.

Cite this article: Torkaman, Z. (2026). Reinterpretation of Cultural Signs of Iranian Native Architecture in Contemporary Architecture: A Semiotic Analysis Based on the Theories of Peirce, Eco, and Barthes. *New Research in Islamic Humanities Studies*, 5 (9), 1-19. <https://doi.org/10.22034/api.2026.2092500.1828>

© Author retain the copyright and full publishing rights.
DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2026.2092500.1828>

Publisher: Lorestan University.

Introduction

Architecture has always been understood as more than a merely technical and constructive activity; it is also a system for the production and transmission of meaning. The built environment not only responds to human functional needs, but also constitutes part of the symbolic system of culture, representing the values, beliefs, and identities of societies (Rapoport, 1392/2013). From this perspective, architectural spaces may be regarded as cultural texts that communicate with their audiences through various signs and codes. The processes of globalization and the expansion of new technologies in recent decades have brought about extensive transformations in contemporary architecture. Alongside innovative opportunities, these developments have also raised concerns regarding the weakening of local identities and the diminishing of cultural distinctions in built environments. Under such circumstances, the preservation and re-creation of cultural identity has become one of the most significant concerns of architectural theorists and practitioners.

Iranian architecture is considered one of the world's rich architectural traditions, having, over the centuries, generated a wide range of spatial patterns, signs, and cultural codes. Elements such as the central courtyard, the iwan, the Persian garden, spatial hierarchy, and inward orientation are not merely physical components; rather, they carry cultural and social meanings that have become embedded in the collective memory of Iranian society. Therefore, the continuity or transformation of these signs in contemporary architecture may reflect the condition of cultural identity in present-day society. To study this process, semiotics can be regarded as one of the most effective theoretical approaches. Semiotics examines systems of meaning production and thus provides the possibility of analyzing architecture as a communicative and meaningful system. In this context, Charles Sanders Peirce, through his triadic model of icon, index, and symbol, provided a framework for classifying different types of signs (Sajoudi, 1383/2004), which has found wide application in architectural studies. Likewise, Umberto Eco considered architecture a form of communicative system in which meaning is produced and conveyed through cultural codes (Eco, 1976). Alongside these perspectives, Roland Barthes demonstrated that signs possess not only primary denotations but also secondary and mythological significations through which ideologies and cultural identities are reproduced (Barthes, 1972). This approach enables the study of architecture beyond the levels of form and function, and contributes to the analysis of deeper layers of meaning and identity in the built environment. A review of the research literature indicates that semiotic studies in Iran have often relied on only one of the theories of Peirce, Eco, or Barthes for analysis (Sajoudi, 1384/2005; Moein, 1384/2005; Paktchi, 1384/2005; Dabbagh & Mokhtabad, 1390/2011; Sarmastani et al., 1396/2017; Torkaman et al., 1389/2010). As a result, a comprehensive framework for the layered analysis of how the cultural signs of Iran's indigenous architecture are reinterpreted in contemporary architecture has not yet been sufficiently developed.

Accordingly, the main question of the present study is how the cultural signs of Iran's vernacular architecture are reinterpreted in contemporary architecture, and what role this process

plays in the reproduction of cultural identity. To address this question, the present research employs an integrated theoretical framework based on the theories of Peirce, Eco, and Barthes to analyze three prominent examples of contemporary Iranian architecture: Tabiat Bridge, Mellat Cineplex, and the National Library of Iran. The aim of the study is to explain the mechanisms of meaning transmission and to identify the ways in which cultural identity is either sustained or transformed in contemporary Iranian architecture.

Method

In terms of purpose, this study is fundamental, and in terms of method, it is qualitative. The theoretical framework of the research is based on the integration of Peirce's triadic theory of signs, Eco's theory of cultural codes, and Barthes' theory of myth. For the analysis, three prominent examples of contemporary Iranian architecture were selected: Tabiat Bridge, Mellat Cineplex, and the National Library of Iran. Data were collected through documents, architectural plans, images, and scholarly sources, and were analyzed at three levels: type of sign, cultural code, and mythological meaning.

Results

The findings of the study indicate that, in the selected cases, the continuity of cultural identity has been achieved not through the direct reproduction of historical forms, but through the reinterpretation of the concepts and cultural codes of Iranian architecture. Concepts such as the Persian garden, intermediate space, spatial hierarchy, social interaction, scenography, and cultural memory have been re-created within the language of contemporary architecture.

Conclusion

The aim of this study was to examine how the cultural signs of Iran's vernacular architecture are reinterpreted in contemporary architecture through the theoretical perspectives of Peirce, Eco, and Barthes. The findings showed that elements and concepts derived from the Iranian architectural tradition are still present in contemporary architecture; however, this presence occurs primarily at the level of meaning and cultural codes rather than through the direct reproduction of form. The analysis of the case studies demonstrated that the process of reinterpretation consists of three stages: first, the identification and selection of indigenous cultural signs; second, the redefinition of these signs in accordance with contemporary functional and social needs; and third, the production of new identity-related meanings within the context of contemporary architecture. In this process, architecture becomes a means for the re-creation of cultural memory and the continuity of collective identity. The findings also indicated that the integrated approach based on the theories of Peirce, Eco, and Barthes is capable of providing a comprehensive framework for the analysis of meaning in architecture. Peirce's theory makes it possible to identify the types of signs, Eco's theory contributes to the analysis of cultural codes, and Barthes' theory reveals the ideological and identity-related layers of meaning. Overall, it can be concluded that the continuity of identity in contemporary Iranian architecture is achieved not

through the physical reproduction of traditional elements, but through the creative reinterpretation of cultural codes and their translation into the language of contemporary architecture. Therefore, the future of identity-oriented architecture in Iran should be sought in the re-creation of cultural concepts and meanings rather than in the mere repetition of historical forms. For future research, it is recommended to conduct comparative studies between Iran and countries such as Japan or Turkey, to combine semiotics with cognitive and perceptual approaches, and to examine the reinterpretation of cultural signs in digital and parametric architecture.

Author Contributions

The author contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

Thanks and appreciation have not been expressed.

Ethical Considerations

The author strictly adhered to the highest standards of research integrity. The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any other form of scientific misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The author declare no conflict of interest.

بازتفسیر نشانه‌های فرهنگی معماری بومی ایران در معماری معاصر: تحلیلی نشانه‌شناختی بر اساس نظریات پیرس، اکو و بارت

زهرا ترکمن

استادیار دانشکده عمران و معماری، دانشگاه ملایر، ملایر، ایران. رایانامه: zahra.torkaman@malayeru.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی، تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۱۰، تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۱/۱۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۱۳، تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۱	هدف: پژوهش حاضر با هدف تبیین چگونگی بازتفسیر نشانه‌های فرهنگی معماری بومی ایران در معماری معاصر انجام شده است؛ مسئله‌ای که با توجه به گسترش جهانی‌شدن و چالش حفظ پیوند با میراث معماری بومی در عین پاسخگویی به نیازهای جدید، به یکی از مباحث نظری مهم معماری معاصر تبدیل شده است.
کلیدواژه‌ها: نشانه‌شناسی، معماری بومی، معماری معاصر، پیرس، اکو و بارت	روش پژوهش: این پژوهش از نظر هدف، بنیادی و از نظر روش، کیفی است. چارچوب نظری پژوهش بر مبنای تلفیق نظریه سه‌گانه نشانه‌های پیرس، نظریه رمزگان‌های فرهنگی اکو و نظریه اسطوره بارت شکل گرفته است. برای تحلیل، سه نمونه شاخص معماری معاصر ایران شامل پل طبیعت، پردیس سینمایی ملت و کتابخانه ملی ایران انتخاب شدند. داده‌ها از طریق اسناد، نقشه‌ها، تصاویر معماری و منابع علمی گردآوری و در سه سطح نوع نشانه، رمزگان فرهنگی و معنای اسطوره‌ای تحلیل شدند.
	یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در نمونه‌های مورد بررسی، تداوم هویت فرهنگی بیش از آنکه از طریق بازتولید مستقیم فرم‌های تاریخی صورت گیرد، از طریق بازتفسیر مفاهیم و رمزگان‌های فرهنگی معماری ایرانی تحقق یافته است. مفاهیمی همچون باغ ایرانی، فضای میانی، سلسله‌مراتب فضایی، تعامل اجتماعی، منظرگرایی و حافظه فرهنگی در قالب زبان معماری معاصر بازآفرینی شده‌اند.
	نتیجه‌گیری: نتایج این پژوهش نشان داد که نشانه‌های نمادین و نمایه‌ای نسبت به نشانه‌های شمایی (تقلید مستقیم و ظاهری از عناصر گذشته)، نقش به‌مراتب پررنگ‌تر و مؤثرتری در تولید معنا و بازنمایی اصیل هویت فرهنگی در معماری معاصر ایفا می‌کنند. در واقع، معماری معاصر ایران برای حفظ پویایی و هویت خود نیازمند عبور از پوسته و فرم‌های ظاهری و حرکت به سمت بازتولید ساختارهای معنایی و فضایی بومی است. این رویکرد ساختارگرا و نشانه‌شناختی می‌تواند بستری مناسب برای پیوند خلاقانه میان سنت معماری ایران و الزامات دنیای مدرن فراهم آورد.

استناد: ترکمن، زهرا. (۱۴۰۵). بازتفسیر نشانه‌های فرهنگی معماری بومی ایران در معماری معاصر: تحلیلی نشانه‌شناختی بر اساس نظریات پیرس، اکو و بارت.

پژوهش‌های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی، (۹) ۱۹-۱، ۱۸۲۸.۲۰۹۲۵۰۰/۱۰.22034/api.2026

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2026.2092500.1828>

نویسنده. ©

ناشر: دانشگاه لرستان.

مقدمه

معماری همواره فراتر از یک فعالیت صرفاً فنی و ساختمانی، به عنوان نظامی برای تولید و انتقال معنا شناخته شده است. محیط ساخته شده نه تنها پاسخگوی نیازهای عملکردی انسان است، بلکه بخشی از نظام نمادین فرهنگ را تشکیل می دهد و ارزش ها، باورها و هویت جوامع را بازنمایی می کند (راپاپورت، ۱۳۹۲). از این منظر، فضاهای معماری را می توان به منزله متونی فرهنگی در نظر گرفت که از طریق نشانه ها و رمزگان مختلف با مخاطبان ارتباط برقرار می کنند. فرایند جهانی شدن و گسترش فناوری های نوین دهه های اخیر، موجب تغییرات گسترده ای در معماری معاصر شده است. این تحولات در کنار فرصت های نوآورانه، نگرانی هایی را درباره تضعیف هویت های محلی و کاهش تمایزات فرهنگی در محیط های ساخته شده به وجود آورده اند. در چنین شرایطی، مسئله حفظ و بازآفرینی هویت فرهنگی به یکی از مهم ترین دغدغه های نظریه پردازان و معماران تبدیل شده است. معماری ایران از جمله سنت های معماری غنی جهان به شمار می رود که طی قرن ها موجب شکل گیری مجموعه ای از الگوهای فضایی، نشانه ها و رمزگان های فرهنگی شده است. عناصری همچون حیاط مرکزی، ایوان، باغ ایرانی، سلسله مراتب فضایی و درون گرایی تنها اجزای کالبدی نیستند، بلکه حامل معانی فرهنگی و اجتماعی اند که در حافظه جمعی جامعه ایرانی تثبیت شده اند. از این رو، تداوم یا دگرگونی این نشانه ها در معماری معاصر می تواند بازتابی از وضعیت هویت فرهنگی در جامعه امروز باشد.

برای مطالعه این فرایند، نشانه شناسی یکی از کارآمدترین رویکردهای نظری محسوب می شود. نشانه شناسی به مطالعه نظام های تولید معنا می پردازد و امکان تحلیل معماری را به عنوان یک نظام ارتباطی و معنمند فراهم می سازد. در این زمینه، چارلز سندرس پیرس^۱ با ارائه الگوی سه گانه شمایل، نمایه و نماد (سجودی، ۱۳۸۳، ۳۰) چارچوبی برای طبقه بندی انواع نشانه ها فراهم کرد که کاربرد گسترده ای در مطالعات معماری یافته است. همچنین امبرتو اکو^۲ معماری را نوعی نظام ارتباطی دانست که در آن معنا از طریق رمزگان های فرهنگی تولید و منتقل می شود (Eco, 1976). در کنار این دیدگاه ها، رولان بارت^۳ نشان داد که نشانه ها علاوه بر دلالت اولیه، دارای دلالت های ثانویه و اسطوره ای هستند که ایدئولوژی ها و هویت های فرهنگی را بازتولید می کنند (Barthes, 1972). این رویکرد امکان مطالعه معماری را فراتر از سطح فرم و عملکرد فراهم می سازد و به تحلیل لایه های عمیق تر معنا و هویت در محیط ساخته شده کمک می کند. مرور ادبیات پژوهش نشان می دهد که پژوهش های نشانه شناسی ایران، اغلب تنها از یکی از نظریه های پیرس، اکو یا بارت برای تحلیل استفاده کرده اند (سجودی، ۱۳۸۴؛ معین، ۱۳۸۴؛ پاکتچی، ۱۳۸۴؛ دباغ و مختاباد، ۱۳۹۰، سرمستانی و دیگران، ۱۳۹۶؛ ترکمن و دیگران، ۱۳۸۹). در نتیجه، هنوز چارچوبی جامع برای تحلیل چگونگی بازتفسیر نشانه های فرهنگی معماری بومی ایران به صورت لایه ای در معماری معاصر ارائه نشده است. بر این اساس، مسئله اصلی پژوهش حاضر این است که نشانه های فرهنگی معماری بومی ایران چگونه در معماری معاصر بازتفسیر می شوند و این فرایند چه نقشی در بازتولید هویت فرهنگی ایفا می کند. برای پاسخ به این پرسش، پژوهش حاضر با بهره گیری از چارچوب نظری تلفیقی مبتنی بر نظریات پیرس، اکو و بارت، سه نمونه شاخص معماری معاصر ایران شامل پل طبیعت، پردیس سینمایی ملت و کتابخانه ملی ایران را مورد تحلیل قرار می دهد. هدف پژوهش، تبیین سازوکارهای انتقال معنا و شناسایی نحوه تداوم یا تحول هویت فرهنگی در معماری معاصر ایران است.

1. Charles Sanders Peirce

2. Umberto Eco

3. Roland Barthes

پیشینه پژوهش

نشانه‌شناسی یکی از روش‌های خوانش معنای پدیده‌های فرهنگی و هنری است که مورد توجه نظریه‌پردازان معماری و شهرسازی قرار گرفته است (Jencks, 1981 – Brodbent, 1969 – Brodbent et al, 1980). در سال‌های اخیر، مطالعات نشانه‌شناختی از تمرکز صرف بر نمادها فراتر رفته و به بررسی رابطه میان هویت، تجربه فضایی و فرهنگ پرداخته‌اند (Duyan, 2023, Patil & Raj: 2023). اولگو در مطالعه‌ای درباره بناهای شاخص معاصر، به تحلیل دلالت‌های صریح و ضمنی در معماری پرداخت و نشان داد که کیفیت‌های زیبایی‌شناختی و استعاره‌های معماری نقش مهمی در شکل‌گیری معانی فرهنگی دارند (Uluğ, 2020). وی با همکاریانش در مطالعه دیگری در سال ۲۰۲۴ نیز با بررسی استعاره‌های نمادین و حسی در معماری قبرس نشان دادند که عناصر کالبدی قادرند هم‌زمان معانی فرهنگی و تجربیات ادراکی را منتقل کنند و در شکل‌گیری هویت مکانی مؤثر باشند (Uluğ & Kayalar, 2024). در حوزه ارتباط میان میراث و معماری معاصر، پکر و یالدیز (۲۰۲۴) با مطالعه هرم لوور نشان دادند که الحاقات معاصر در بناهای تاریخی می‌توانند از طریق زبان نشانه‌ای، میان گذشته و حال پیوند برقرار کرده و به تداوم هویت فرهنگی کمک کنند (Peker و Yıldız و 2025). همچنین عبدالله (۲۰۲۴) در مطالعه‌ای نشان داد که حتی رویکردهای نوین طراحی نیز از طریق رمزگذاری معنا در فرم و ساختار، واجد ابعاد نشانه‌شناختی هستند و می‌توانند در چارچوب نظریات اکو و پیرس تحلیل شوند. پژوهش‌های جدیدتر نیز معماری را به عنوان متن فرهنگی در نظر گرفته‌اند. برای نمونه، Iglesias & Vázquez (2025) معماری معاصر را نظامی متنی و چندلایه توصیف می‌کند که از طریق روایت، نمادپردازی و تجربه فضایی در شکل‌دهی تخیل جمعی و هویت فرهنگی نقش دارد. در ایران پژوهش‌های آغازین نشانه‌شناسی در حوزه معماری و شهرسازی بیشتر به دنبال روشی بودند که نشانه‌شناسی را در جهت خوانش معنای معماری به کار ببرند. برای مثال فروتن (۱۳۸۸) در رساله "چگونگی فهم فضای معماری ایران از نگاره‌های ایرانی سعی در استنباط فضای معماری ایران از طریق نشانه‌های به کار رفته در نقاشی‌های ایرانی دارد. دباج (۱۳۹۱) نیز در رساله خود از طریق نشانه‌شناسی سعی در ارائه خوانشی معنادار از معماری معاصر ایران دارد. هرچند وی رویکرد خود را پس‌اساختارگرایی می‌داند؛ اما چارچوبی که ارائه می‌کند ارتباطی به پس‌اساختارگرایی نداشته و بیشتر به نشانه‌شناسی لایه‌ای که فرزانه سجودی در نوشتارهای خود ارائه کرده است می‌پردازد. سلطانزاده با بررسی نمونه‌های معماری معاصر ایران به این نتیجه رسید که بسیاری از عناصر سنتی همچون حیاط مرکزی، طاق و هندسه‌های بومی در پروژه‌های جدید حضور دارند، اما اغلب دچار دگرگونی مفهومی و عملکردی شده‌اند (Soltanzadeh, 2013). برهمن و همکاریانش با بهره‌گیری از رویکرد نشانه‌شناسی در تحلیل معماری مسکونی شیراز نشان دادند که نشانه‌های فضایی و کالبدی نقش مهمی در ادراک هویت دارند و می‌توانند ابزاری برای ارزیابی کیفیت هویتی محیط (Berahman et al, 2020). بررسی ادبیات نشان می‌دهد بیشتر مطالعات بین‌المللی بر تحلیل معنا در معماری معاصر یا بناهای شاخص متمرکز بوده‌اند. پژوهش‌های مرتبط با میراث و هویت فرهنگی عمدتاً به جنبه‌های حفاظتی یا تاریخی توجه کرده‌اند و کمتر به فرآیند بازتفسیر نشانه‌های بومی در معماری معاصر پرداخته‌اند. اغلب پژوهش‌های ایرانی حوزه نشانه‌شناسی تنها از یک رویکرد نظری برای تحلیل نشانه‌ها استفاده کرده‌اند و کمتر پژوهشی فرآیند بازتفسیر نشانه‌های فرهنگی را در معماری معاصر ایران با تلفیق نظریات پیرس، اکو و بارت مورد مطالعه قرار داده است. به عبارتی هنوز چارچوبی تلفیقی مبتنی بر نظریات پیرس (نوع نشانه)، اکو (رمزگان فرهنگی) و بارت (اسطوره و هویت) برای تحلیل تحول نشانه‌های معماری بومی در معماری معاصر ارائه نشده است و لایه‌های مختلف معماری از جمله فرم، عملکرد، معنا تنها توسط یک نظریه نشانه‌شناسی تحلیل شده است. بنابراین، پژوهش حاضر درصدد است با بهره‌گیری از یک چارچوب نشانه‌شناختی چندلایه، چگونگی بازتولید، بازتفسیر و دگردیسی نشانه‌های فرهنگی معماری بومی ایران را در معماری معاصر تبیین کند؛ به این معنا که هر لایه با رویکرد نشانه‌شناسی مناسب تحلیل گشته و خلأ موجود در ادبیات نظری را پوشش دهد.

روش‌شناسی پژوهش

پارادایم پژوهش حاضر تفسیری است؛ از نظر هدف، بنیادی و از نظر ماهیت، کیفی است. در این راستا ابتدا از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی نظریات نشانه‌شناسی مطالعه و مدل مفهومی پژوهش ارائه شد. سپس از طریق آزمون دلفی و با نظرسنجی از تعداد ۱۵ نفر از پژوهشگران و متخصصان معماری این مدل، اعتبارسنجی گردید. جامعه پژوهش شامل بناهای معاصر ایران است که در طراحی آن‌ها از عناصر معماری بومی بهره گرفته شده است و عناصر برگرفته از معماری بومی ایران در بناهای معاصر شناسایی شدند. نمونه‌ها به روش نمونه‌گیری هدفمند و بر اساس شهرت و اهمیت معماری بنا، استفاده آشکار از عناصر بومی، دسترسی به مدارک و تصاویر معتبر و تعلق به دوره معاصر (پس از سال ۲۰۰۰) انتخاب می‌شوند. سپس در سه سطح نشانه‌شناختی شامل سطح نشانه (بر اساس نظرات پیرس)، سطح رمزگان فرهنگی (بر اساس نظرات اکو) و سطح اسطوره و هویت (بر اساس نظرات بارت) و به شیوه تفسیری (با توجه به پارادایم پژوهش)، تحلیل می‌شوند.

چارچوب نظری پژوهش

این پژوهش با هدف تحلیل بازتفسیر نشانه‌های فرهنگی معماری بومی ایران در معماری معاصر، از رویکرد نشانه‌شناسی به عنوان چارچوب اصلی نظری بهره می‌گیرد. نشانه‌شناسی به عنوان مطالعه نظام‌های تولید معنا، امکان تحلیل عناصر معماری را نه صرفاً به عنوان اجزای کالبدی، بلکه به عنوان نظامی از نشانه‌های فرهنگی فراهم می‌سازد که حامل معناهای تاریخی، اجتماعی و هویتی هستند (...). در این پژوهش، چارچوب نظری بر سه سطح مکمل از نظریه نشانه‌شناسی استوار است: نشانه‌شناسی ساختاری، نشانه‌شناسی رمزگانی، و نشانه‌شناسی تفسیری.

نشانه‌شناسی پیرس: طبقه‌بندی نقش نشانه‌های معماری

بر اساس دیدگاه پیرس^۱، نشانه‌ها به سه دسته شمایی، نمایه‌ای و نمادین تقسیم می‌شوند. این طبقه‌بندی امکان تحلیل دقیق عناصر معماری بومی و معاصر را فراهم می‌کند.

- نشانه‌های شمایی شامل فرم‌هایی هستند که بر اساس شباهت بصری با عناصر بومی بازنمایی شده‌اند. برای مثال بادگیرها اگر در یک بنا دوباره استفاده شوند (مثل موزه هنرهای معاصر).
- نشانه‌های نمایه‌ای به رابطه علی یا عملکردی میان عنصر معماری و زمینه اقلیمی یا فرهنگی اشاره دارند. وقتی یک بادگیر مخاطب را یاد اقلیم گرم و خشک می‌اندازد یک نشانه نمایه‌ای است
- نشانه‌های نمادین بیانگر قراردادهای فرهنگی و هویت‌ساز هستند که در معماری معاصر بازتولید می‌شوند. برای مثال بادگیر تبدیل به یکی از نمادهای معماری ایرانی شده است.

این رویکرد امکان تفکیک میان بازنمایی صوری و بازتولید عملکردی عناصر معماری بومی را فراهم می‌کند.

نشانه‌شناسی اکو: رمزگان‌های فرهنگی معماری

اکو در تعریفی کلی، نشانه‌شناسی را دانش مطالعه نظام‌های نشانه‌ایمی‌داند. او با این فرض که تمامی مظاهر فرهنگی در قالب نوعی نظام نشانه‌ای قابل درک هستند، نشانه‌شناسی را حوزه‌ای می‌شمارد که با تمامی ابعاد فرهنگ انسانی سروکار دارد. از دیدگاه او، فرهنگ و فرآورده‌های فرهنگی از مهم‌ترین عوامل تولید و شکل‌گیری نشانه‌ها به شمار می‌آیند (Izadi, 2008, p. 11) بر این اساس، اکو ساختار معنایی فرهنگ را نیز برخاسته از جایگاه و کارکرد نشانه‌ها در نظام فرهنگی می‌داند.

بر اساس دیدگاه اکو^۱، معنا در نظامی از رمزگان‌های فرهنگی تولید می‌شود. در معماری، عناصر کالبدی به عنوان کدهایی فرهنگی عمل می‌کنند که در بستر تاریخی و اجتماعی معنا می‌یابند. در این پژوهش، عناصر معماری بومی ایران مانند حیاط مرکزی، ایوان، بادگیر و هندسه‌های تکرارشونده به عنوان «رمزگان‌های فرهنگی» در نظر گرفته می‌شوند. بررسی این رمزگان‌ها در معماری معاصر نشان می‌دهد که چگونه این عناصر یا به صورت مستقیم بازتولید شده‌اند یا در قالبی جدید و گاه انتزاعی بازتفسیر شده‌اند. این رویکرد امکان تحلیل تحول معنا از سطح سنتی به معاصر را فراهم می‌سازد.

در سال‌های اخیر، تحول فناوری‌های هوشمند نیز اهمیت مطالعه نظام‌های تولید معنا و تفسیر نشانه‌ها را فراتر از حوزه‌های سنتی گسترش داده است. در واقع، سامانه‌های مبتنی بر هوش مصنوعی نیز برای تحلیل محیط، تصمیم‌گیری و تعامل با کاربران ناگزیر از تفسیر مجموعه‌ای از نشانه‌ها، داده‌ها و رمزگان‌های از پیش تعریف شده هستند. از این منظر، اگرچه بستر کاربردی معماری با سامانه‌های هوشمند متفاوت است، اما هر دو بر فرآیند رمزگذاری، تفسیر و تولید معنا استوارند. به همین دلیل، برخی پژوهش‌های جدید در حوزه هوش مصنوعی نیز بر اهمیت چارچوب‌های تفسیری و نقش نظام‌های معنایی در فرایند تصمیم‌گیری تأکید کرده‌اند (Farajpour, 2025). این همگرایی مفهومی نشان می‌دهد که نظریه‌های نشانه‌شناختی، به‌ویژه دیدگاه اکو درباره رمزگان‌های فرهنگی، همچنان ظرفیت تبیین فرایندهای معناکاوی را در حوزه‌های نوظهور نیز حفظ کرده‌اند.

نشانه‌شناسی بارت: اسطوره و بازتولید هویت

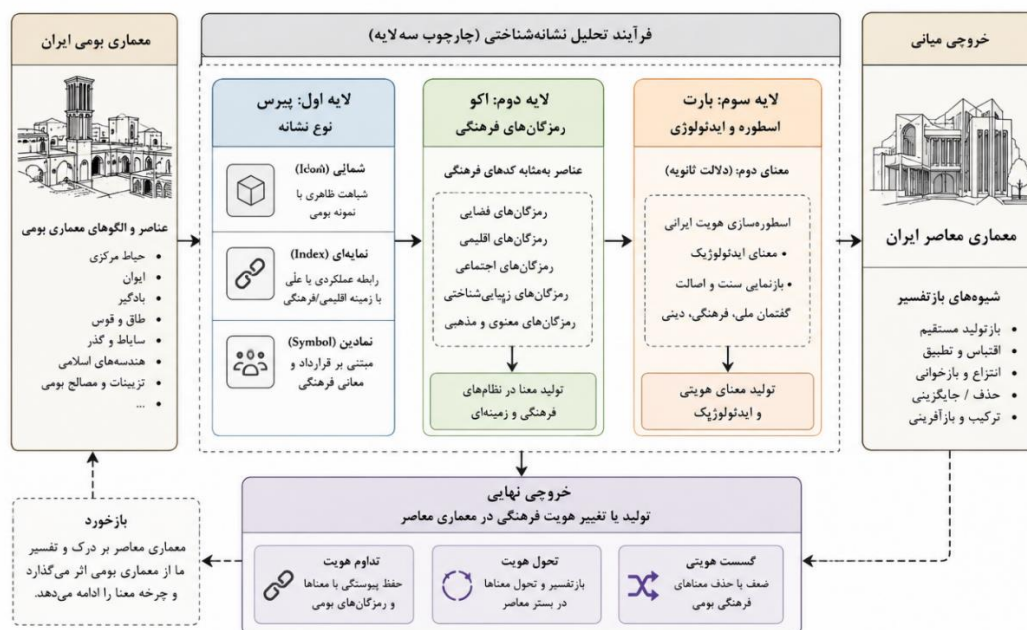
بر اساس نظریه بارت^۲، نشانه‌ها علاوه بر معنای اولیه (دالت صریح)، دارای معنای ثانویه یا اسطوره‌ای هستند که اغلب حامل ایدئولوژی و هویت فرهنگی‌اند. در این پژوهش، عناصر معماری بومی نه تنها به عنوان فرم‌های کالبدی، بلکه به عنوان حاملان اسطوره هویت ایرانی تحلیل می‌شوند. برای مثال، استفاده از گنبد، طاق یا حیاط مرکزی در معماری معاصر ممکن است فراتر از عملکرد فضایی، به عنوان نشانه‌ای از تداوم فرهنگی و هویت ملی بازنمایی شود. این سطح تحلیلی امکان فهم لایه‌های پنهان معنا در معماری معاصر را فراهم می‌سازد.

جمع‌بندی چارچوب نظری

ترکیب سه رویکرد فوق، یک چارچوب چندلایه برای تحلیل نشانه‌شناختی معماری فراهم می‌کند:

- سطح ساختاری (پیرس): طبقه‌بندی نوع نشانه‌ها
- سطح فرهنگی (اکو): تحلیل رمزگان‌ها و نظام‌های معنا
- سطح ایدئولوژیک (بارت): تفسیر معنای هویتی و اسطوره‌ای

مدل مفهومی پژوهش در تصویر ۱ نشان داده شده است. این مدل نشان می‌دهد که چگونه نشانه‌های معماری بومی ایران در معماری معاصر از سه سطح معنا عبور کرده و به بازتولید یا بازتفسیر هویت فرهنگی منجر می‌شوند. در این مدل متغیر مستقل، نشانه‌های معماری بومی ایران شامل عناصر کالبدی (بادگیر، حیاط، ایوان...)، الگوهای فضایی و هندسه و سازماندهی است. فرآیند نشانه‌شناختی سه‌لایه، متغیر میانجی نقش دارد که شامل لایه ساختاری با نظریات پیرس، لایه فرهنگی با نظرات اکو و لایه تفسیری یا دالت با نظرات بارت می‌شود. لایه ساختاری با انواع نشانه (شمایلی / نمایه‌ای / نمادین)، لایه فرهنگ با رمزگان‌های فرهنگی و نحوه رمزگذاری معنا و لایه تفسیری با اسطوره‌سازی هویت و معناهای ایدئولوژیک شناخته می‌شود. خروجی نهایی مدل، سنجش هویت فرهنگی در معماری معاصر است که بررسی می‌کند معماری معاصر دارای تداوم هویت، تحول هویت و یا گسست هویت است. این رویکرد یک رویکرد دیالکتیکی است و معماری معاصر به مرور زمان روی برداشت مخاطب از معماری بومی اثر می‌گذارد.

تصویر ۱. مدل مفهومی پژوهش^۱، منبع: نگارنده

یافته ها

در زیر سه بنای معاصر ایران شامل پردیس سینمایی ملت، پل طبیعت و کتابخانه ملی بررسی خواهند شد

تحلیل نشانه شناختی پردیس سینمایی ملت

پردیس سینمایی ملت یکی از شاخص ترین آثار معماری معاصر ایران است که توسط رضا دانشمیر و کاترین اسپریدونف طراحی شده است. این مجموعه در مجاورت پارک ملت تهران قرار گرفته و بر اساس ایده ادغام معماری، سازه، حرکت و فضای عمومی شکل گرفته است. از مهم ترین ویژگی های پروژه می توان به ایجاد یک ایوان شهری بزرگ، پیوند با منظر طبیعی پارک، سازماندهی مبتنی بر حرکت و تلاش برای احیای فضاهای عمومی شهری اشاره کرد.

تحلیل بر اساس نظریه پیرس

(الف) شم: ایوان بزرگ مجموعه را می توان یک نشانه شمایی دانست. هرچند فرم آن کاملاً معاصر است، اما از نظر نقش فضایی و اجتماعی یادآور ایوان های سنتی معماری ایرانی است. این شباهت نه از طریق تقلید مستقیم فرم تاریخی بلکه از طریق بازآفرینی مفهوم فضایی ایوان تحقق یافته است.

(ب) نمایه: رابطه بنا با پارک ملت و چشم انداز شمال تهران یک نشانه نمایه ای محسوب می شود. فرم کشیده ساختمان، بازشدگی های بصری و امتداد مسیرهای حرکتی، مستقیماً به شرایط محیطی و بستر استقرار بنا ارجاع می دهند. در اینجا معنا از طریق ارتباط علی میان معماری و زمینه شکل می گیرد.

(ج) نماد: ساختمان به عنوان یک مرکز فرهنگی، نماد تحول مفهوم فضای جمعی در شهر معاصر ایران است. فرم سیال و ساختار غیرمتعارف آن به صورت قراردادی حامل مفاهیمی چون پویایی، معاصریت و نوگرایی فرهنگی شده است. تحلیل بر اساس نظریه اکو

۱. مدل مفهومی پژوهش با کمک هوش مصنوعی chatgpt4 ترسیم شده است.

از دیدگاه اکو، معماری مجموعه‌ای از رمزگان‌های فرهنگی است. در پردیس سینمایی ملت چند رمزگان مهم مشاهده می‌شود (جدول ۱):

جدول ۱. رمزگان فرهنگی در پردیس سینمایی ملت بر اساس نظریات اکو

رمزگان فرهنگی	تجلی در بنا
ایوان ایرانی	فضای تجمع و گفت‌وگوی عمومی
حرکت و گذار	رمپ‌ها و مسیرهای پیوسته
فضای میانی	حذف مرز قطعی داخل و خارج
منظرگرایی	پیوند با پارک و چشم‌انداز طبیعی

ایوان در معماری سنتی ایران فضایی برای تعامل اجتماعی، استراحت و ارتباط میان درون و بیرون بود. معمار پروژه همین رمزگان را با زبانی کاملاً معاصر بازتفسیر کرده است؛ بنابراین با بازتولید مفهوم روبه‌رو هستیم نه تکرار فرم.

تحلیل بر اساس نظریه بارت

در سطح دلالت اولیه، پردیس ملت یک ساختمان فرهنگی شامل سالن‌های سینما، فضاهای نمایشگاهی و خدماتی است. اما در سطح دلالت ثانویه (اسطوره)، بنا حامل روایت‌های فرهنگی عمیق‌تری است:

اسطوره اول: تداوم سنت در قالبی نو. ایوان، فضای جمعی و ارتباط با طبیعت، بدون بازسازی مستقیم معماری تاریخی، بازخوانی شده‌اند. بنا این اسطوره را ایجاد می‌کند که سنت ایرانی می‌تواند در قالبی مدرن ادامه یابد.

اسطوره دوم: شهر به مثابه فضای گفت‌وگو. معمار به صراحت بر ایجاد فضایی برای تعامل اجتماعی و گفت‌وگو تأکید کرده است. ایوان بزرگ مجموعه فراتر از یک عنصر کالبدی، نمادی از حیات مدنی و تعامل فرهنگی در شهر معاصر است.

اسطوره سوم: حرکت و زمان. سازماندهی پروژه بر اساس رمپ‌ها و مسیرهای پیوسته، ایده حرکت مداوم را بازنمایی می‌کند. این مفهوم به اسطوره‌ای از پویایی، تحول و معاصریت تبدیل می‌شود.

بر اساس مدل مفهومی پژوهش، پردیس سینمایی ملت نمونه‌ای از بازتفسیر انتزاعی نشانه‌های معماری بومی ایران است (جدول ۲).

جدول ۲. دلالت‌های معنایی در پردیس سینمایی ملت بر اساس نظریات بارت

عنصر بومی	نوع نشانه (پیرس)	رمزگان فرهنگی (اکو)	معنای اسطوره‌ای (بارت)	نوع بازتفسیر
ایوان	شمایی	تعامل اجتماعی	تداوم سنت ایرانی	انتزاع
فضای میانی	نمادین	پیوند درون و بیرون	گفت‌وگوی شهری	اقتباس
حرکت پیوسته	نمایه‌ای	تجربه فضایی	پویایی و معاصریت	بازآفرینی
ارتباط با طبیعت	نمایه‌ای	منظرگرایی ایرانی	همزیستی انسان و محیط	بازتفسیر

بنابراین، پردیس سینمایی ملت نه از طریق تقلید صوری عناصر سنتی، بلکه از طریق بازآفرینی رمزگان‌های فرهنگی معماری ایرانی به تولید معنا و هویت در معماری معاصر دست یافته است. این ویژگی آن را به یک نمونه ایده‌آل برای اثبات فرضیه اصلی پژوهش شما تبدیل می‌کند.

تحلیل نشانه شناختی پل طبیعت

پل طبیعت که توسط لیلا عراقیان^۱ طراحی شده است، یکی از شاخص ترین نمونه های معماری معاصر ایران محسوب می شود. این پروژه فراتر از یک پل ارتباطی، به عنوان یک فضای شهری، اجتماعی و فرهنگی طراحی شده است که دو پارک بزرگ تهران را به یکدیگر متصل می کند. ویژگی اصلی آن تبدیل «حرکت» به «مکث و تجربه فضایی» است؛ مفهومی که در بسیاری از فضاهای سنتی ایران نیز مشاهده می شود.

تحلیل بر اساس نظریه پیرس

الف) نشانه های شمایی: فرم ارگانیک و شاخه مانند سازه، یادآور ساختار درختان و نظام طبیعی رشد است. اگرچه این فرم مستقیماً از یک عنصر سنتی ایرانی اقتباس نشده، اما شباهت آن به ساختارهای طبیعی باعث ایجاد رابطه شمایی میان معماری و طبیعت می شود. همچنین سازمان فضایی پل با سطوح مختلف و مسیرهای متنوع، تا حدی تداعی کننده توالی فضایی باغ های ایرانی است که در آن حرکت تدریجی نقش مهمی در تجربه فضا دارد.

ب) نشانه های نمایه ای: ارتباط مستقیم پل با بستر طبیعی مهم ترین جنبه نمایه ای آن است. اتصال دو پارک، دید گسترده به کوهستان البرز، حضور پوشش گیاهی در پیرامون، همگی نشانه هایی هستند که به زمینه طبیعی ارجاع می دهند. در اینجا معنا از طریق رابطه واقعی میان بنا و محیط شکل می گیرد؛ بنابراین پل طبیعت یک نشانه نمایه ای از پیوند انسان و طبیعت محسوب می شود.

ج) نشانه های نمادین: پل طبیعت به تدریج به نماد تهران معاصر تبدیل شده است. این پل اکنون در ذهن شهروندان مفاهیمی مانند تعامل اجتماعی، زندگی شهری، همزیستی با طبیعت، هویت معاصر ایرانی را بازنمایی می کند. این معانی حاصل قراردادهای فرهنگی و اجتماعی اند و در نتیجه در دسته نشانه های نمادین قرار می گیرند.

تحلیل بر اساس نظریه اکو

در پل طبیعت چند رمزگان مهم فرهنگی قابل شناسایی است (جدول ۳):

جدول ۳. رمزگان فرهنگی در پل طبیعت بر اساس نظریات اکو

رمزگان فرهنگی	تجلی در پل طبیعت
باغ ایرانی	پیوند با طبیعت
مسیر و سیر فضایی	حرکت تدریجی در پل
فضای جمعی	حضور مردم و تعامل اجتماعی
منظرگرایی	تأکید بر چشم انداز
فضای مکث	تبدیل مسیر عبور به مکان توقف

بازتفسیر باغ ایرانی: یکی از مهم ترین رمزگان های معماری ایرانی، باغ است. در باغ ایرانی حرکت، چشم انداز و مکث اهمیت دارد. در پل طبیعت نیز همین رمزگان ها مشاهده می شود اما در قالبی کاملاً معاصر. بنابراین با انتقال مفهوم مواجه هستیم نه کپی برداری از فرم.

بازتفسیر فضای میانی: در معماری سنتی ایران فضاهایی مانند، ایوان، رواق و هشتی نقش واسطه میان دو قلمرو را ایفا می کردند. پل طبیعت نیز نوعی فضای میانی است: نه کاملاً مسیر عبور است، نه کاملاً مقصد. این ویژگی یکی از مهم ترین رمزگان های معماری ایرانی را بازتفسیر می کند.

تحلیل بر اساس نظریه بارت

در سطح دلالت نخست، پل طبیعت تنها یک سازه ارتباطی برای اتصال دو پارک است. اما در سطح اسطوره‌ای، معانی عمیق‌تری تولید می‌شود.

اسطوره اول آشتی شهر و طبیعت: در بسیاری از شهرهای معاصر، طبیعت و توسعه شهری در تقابل با یکدیگر قرار دارند. پل طبیعت این روایت را معکوس می‌کند و اسطوره‌ای از همزیستی میان شهر و طبیعت می‌سازد.

اسطوره دوم فضای عمومی دموکراتیک: پل صرفاً برای عبور طراحی نشده است. حضور کافه‌ها، فضاهای نشستن و چشم‌اندازهای متعدد، آن را به فضایی برای تعامل اجتماعی تبدیل کرده است. در نتیجه بنا اسطوره‌ای از شهر برای شهروندان را بازنمایی می‌کند.

اسطوره سوم تداوم هویت ایرانی در قالبی معاصر: پل طبیعت فاقد طاق، گنبد، کاشی یا سایر نشانه‌های مستقیم معماری سنتی است. با این حال مفاهیمی چون منظرگرایی، حرکت تدریجی، فضای میانی، پیوند با طبیعت که در سنت معماری ایران ریشه دارند، در آن بازتولید شده‌اند. بنابراین بنا حامل اسطوره‌ای از تداوم هویت ایرانی بدون تقلید تاریخی است (جدول ۴).

جدول ۴. دلالت‌های معنایی در پل طبیعت بر اساس نظریات بارت

عنصر بومی	نوع نشانه (پیرس)	رمزگان فرهنگی (اکو)	معنای اسطوره‌ای (بارت)	نوع بازتفسیر
باغ ایرانی	نمایه‌ای	طبیعت‌گرایی	آشتی انسان و طبیعت	اقتباس مفهومی
فضای میانی	نمادین	واسطه‌گری فضایی	تعامل اجتماعی	بازآفرینی
حرکت تدریجی	نمایه‌ای	سیر فضایی	تجربه جمعی	انتزاع
منظرگرایی	شمایلی/نمایه‌ای	ادراک چشم‌انداز	هویت مکانی	بازتفسیر
فضای مکث	نمادین	اجتماع‌پذیری	شهروندی معاصر	بازتولید مفهومی

برخلاف بسیاری از نمونه‌های معماری معاصر که تنها فرم‌های سنتی را تکرار می‌کنند، پل طبیعت رمزگان‌های بنیادین معماری ایرانی را در سطح مفهومی بازتفسیر کرده است. از این رو، در چارچوب نظری پژوهش، این پروژه نمونه‌ای از بازتفسیر مفهومی نشانه‌های فرهنگی محسوب می‌شود و احتمالاً قوی‌ترین مطالعه موردی برای اثبات فرضیه مقاله خواهد بود.

تحلیل نشانه‌شناختی کتابخانه ملی ایران

ساختمان کتابخانه ملی ایران یکی از مهم‌ترین پروژه‌های معماری معاصر ایران است که در اوایل دهه ۱۳۸۰ به بهره‌برداری رسید. این بنا در تپه‌های عباس‌آباد تهران واقع شده و تلاش کرده است میان الزامات عملکردی یک مرکز ملی دانش و برخی مفاهیم ریشه‌دار معماری ایرانی ارتباط برقرار کند. اهمیت این پروژه برای پژوهش حاضر در آن است که برخلاف بسیاری از بناهای معاصر، به‌طور مستقیم از برخی نشانه‌ها و الگوهای فضایی معماری ایرانی الهام گرفته است.

تحلیل بر اساس نظریه پیرس

الف) نشانه‌های شمایل: مهم‌ترین نشانه شمایل بنا، سازماندهی تراس‌گونه و پلکانی آن است که یادآور معماری سکومحور و تپه‌ای برخی مجموعه‌های تاریخی ایران است. همچنین ورودی اصلی و ترکیب متقارن بخش‌هایی از بنا شباهت‌هایی با ساختار ورودی‌های شاخص معماری سنتی ایران ایجاد می‌کند. در اینجا شباهت بصری، مبنای تولید معنا است؛ بنابراین این عناصر در گروه نشانه‌های شمایل قرار می‌گیرند.

ب) نشانه‌های نمایه‌ای: قرارگیری بنا بر روی ارتفاعات عباس آباد صرفاً یک تصمیم فرمی نیست. ارتفاع، چشم‌انداز گسترده و تسلط بصری بنا بر شهر تهران، نشانه‌ای از جایگاه ملی و فرهنگی آن محسوب می‌شود. رابطه مستقیم میان موقعیت مکانی بنا و مفهوم مرجعیت علمی و فرهنگی یک رابطه نمایه‌ای ایجاد می‌کند. همچنین نور طبیعی گسترده در فضاهای مطالعه و ارتباط با منظر طبیعی اطراف، به شرایط محیطی و اقلیمی ارجاع می‌دهد.

ج) نشانه‌های نمادین: کتابخانه ملی به عنوان حافظه مکتوب کشور، واجد کارکردی نمادین است. در سطح نمادین، بنا حامل مفاهیمی چون دانش، حافظه تاریخی، هویت ملی و تداوم فرهنگی است. این معانی حاصل قراردادهای فرهنگی و اجتماعی هستند و از این رو در حوزه نشانه‌های نمادین قرار می‌گیرند.

تحلیل بر اساس نظریه اکو

در کتابخانه ملی رمزگان فرهنگی شامل موارد زیر است (جدول ۵):

جدول ۵. رمزگان فرهنگی در پردیس کتابخانه ملی بر اساس نظریات اکو

رمزگان فرهنگی	تجلی در بنا
محوریت و تقارن	سازمان فضایی مجموعه
سکو و ارتفاع	استقرار بنا بر تپه
سلسله مراتب فضایی	فرآیند ورود به بنا
درون‌گرایی کنترل‌شده	سازماندهی فضاهای مطالعه
عظمت و وقار	مقیاس و ترکیب حجمی

بازتفسیر مفهوم ورود: در معماری سنتی ایران، ورود به فضا معمولاً از طریق یک سلسله مراتب فضایی شکل می‌گرفت. ورودی، هشتی، دالان و حیاط از عناصر این سلسله مراتب بودند. در کتابخانه ملی نیز ورود به فضای اصلی به صورت تدریجی طراحی شده است. بنابراین رمزگان سنتی گذار تدریجی در قالبی معاصر بازتولید شده است.

بازتفسیر مفهوم سکون: در بسیاری از فضاهای سنتی ایرانی، آرامش و تمرکز از طریق نظم هندسی و کنترل دید ایجاد می‌شد. فضاهای مطالعه کتابخانه نیز همین رمزگان را با زبان معاصر بازآفرینی می‌کنند. در نتیجه معمار بیش از آنکه فرم‌های تاریخی را بازسازی کند، معناهای فرهنگی نهفته در آن‌ها را بازتفسیر کرده است.

تحلیل بر اساس نظریه بارت

در سطح دلالت نخست، کتابخانه ملی ساختمانی برای نگهداری منابع علمی و ارائه خدمات پژوهشی است. اما در سطح اسطوره‌ای، لایه‌های عمیق‌تری از معنا شکل می‌گیرد.

اسطوره اول دانش به مثابه سرمایه ملی: قرارگیری بنا در ارتفاع، مقیاس عظیم آن و سازماندهی رسمی فضاها این پیام را منتقل می‌کند که دانش و فرهنگ از جایگاهی ممتاز در جامعه برخوردارند. در نتیجه بنا حامل اسطوره «اقتدار دانش» است.

اسطوره دوم تداوم تاریخی ایران: بنا از طریق برخی نشانه‌های برگرفته از سنت معماری ایران، روایتی از تداوم فرهنگی میان گذشته و حال ارائه می‌کند. این پیام شکل می‌گیرد که دانش معاصر امتداد میراث تاریخی و تمدنی ایران است. اسطوره سوم حافظه جمعی: کتابخانه ملی صرفاً محل نگهداری کتاب نیست. در سطح اسطوره‌ای، بنا به نمادی از حافظه فرهنگی و هویت تاریخی کشور تبدیل می‌شود. از این منظر، ساختمان نقش مخزن حافظه ملی را ایفا می‌کند (جدول ۶)

جدول ۶. دلالت‌های معنایی در کتابخانه ملی بر اساس نظریات بارت

عنصر بومی	نوع نشانه (پیرس)	رمزگان فرهنگی (اکو)	معنای اسطوره‌ای (بارت)	نوع بازتفسیر
سکو و ارتفاع	نمایه‌ای	اهمیت و مرکزیت	اقتدار دانش	اقتباس مفهومی
محوریت فضایی	شمایلی	نظم ایرانی	تداوم فرهنگی	بازتولید
سلسله مراتب ورود	نمادین	گذار تدریجی	احترام به دانش	بازآفرینی
نظم هندسی	شمایلی	عقلانیت فضایی	تمدن ایرانی	انتزاع
وقار و عظمت	نمادین	شکوه معماری ایرانی	حافظه ملی	بازتفسیر

بحث

با کنار هم قرار دادن سه نمونه موردی، الگوی جدول ۷ به دست می‌آید.

جدول ۷. بازتفسیرهای غالب در سه نمونه موردی پژوهش

پروژه	نوع بازتفسیر غالب
پل طبیعت	بازتفسیر مفهومی رمزگان‌های ایرانی
پردیس سینمایی ملت	بازآفرینی فضای جمعی و ایوان ایرانی
کتابخانه ملی ایران	بازتولید نمادهای هویت و تداوم فرهنگی

یافته‌های پژوهش نشان داد که بازتفسیر نشانه‌های فرهنگی معماری بومی ایران در معماری معاصر بیش از آنکه مبتنی بر بازتولید مستقیم فرم‌های تاریخی باشد، بر انتقال و بازآفرینی مفاهیم فرهنگی استوار است. تحلیل سه نمونه موردی شامل پل طبیعت، پردیس سینمایی ملت و کتابخانه ملی ایران نشان داد که معماران معاصر به جای تکرار عناصر کالبدی سنتی، به بازخوانی رمزگان‌های فرهنگی نهفته در معماری ایرانی پرداخته‌اند.

در چارچوب نظری پیرس، نتایج حاکی از آن است که نشانه‌های نمایه‌ای و نمادین نسبت به نشانه‌های شمایل‌ی سهم بیشتری در تولید معنا در نمونه‌های مورد بررسی دارند. این امر نشان می‌دهد که معماری معاصر ایران از رویکرد تقلید فرمی فاصله گرفته و به سوی بازتفسیر مفهومی عناصر بومی حرکت کرده است. برای مثال، در پل طبیعت مفهوم پیوند انسان و طبیعت، در پردیس سینمایی ملت مفهوم فضای میانی و تعامل اجتماعی، و در کتابخانه ملی مفهوم تداوم دانش و حافظه فرهنگی، بدون بازسازی مستقیم فرم‌های سنتی بازنمایی شده‌اند.

از منظر نظریه اکو، یافته‌ها بیانگر آن است که رمزگان‌های فرهنگی معماری ایرانی همچنان در معماری معاصر فعال هستند، اما در قالب‌های جدید و متناسب با نیازهای زمانه بازتعریف می‌شوند. مفاهیمی نظیر باغ ایرانی، ایوان، سلسله مراتب فضایی، منظرگرایی و فضای جمعی در هر سه نمونه حضور دارند، اما نه به صورت عناصر کالبدی ثابت، بلکه به عنوان ساختارهای معنایی و فرهنگی. این یافته با دیدگاه اکو مبنی بر پویایی رمزگان‌های فرهنگی و قابلیت بازتولید آن‌ها در زمینه‌های جدید همخوانی دارد.

همچنین تحلیل بر مبنای نظریه بارت نشان داد که معماری معاصر ایران در حال تولید اسطوره‌های جدیدی از هویت است. در نمونه‌های مورد بررسی، هویت ایرانی نه از طریق بازنمایی مستقیم گذشته، بلکه از طریق خلق روایت‌هایی درباره طبیعت، دانش، تعامل اجتماعی و تداوم فرهنگی بازتولید می‌شود. به بیان دیگر، معماری معاصر تلاش می‌کند میان سنت و مدرنیته نوعی آشتی فرهنگی ایجاد کند و تصویری نو از هویت ایرانی ارائه دهد.

مقایسه سه مطالعه موردی نشان می‌دهد که هر یک از بناها شیوه متفاوتی برای بازتفسیر نشانه‌های فرهنگی اتخاذ کرده‌اند. پل طبیعت عمدتاً بر بازتفسیر مفاهیم طبیعت و فضای عمومی تأکید دارد، پردیس سینمایی ملت بر بازآفرینی مفهوم فضای میانی و تعامل اجتماعی استوار است و کتابخانه ملی بر بازنمایی حافظه تاریخی و اقتدار فرهنگی تمرکز دارد. با وجود

این تفاوت ها، هر سه پروژه در یک ویژگی مشترک اند: انتقال معنا از سطح فرم به سطح مفهوم. این مقایسه نشان می دهد معماری معاصر موفق ایران کمتر از طریق تقلید فرمی عناصر سنتی و بیشتر از طریق بازتفسیر رمزگان های فرهنگی معماری ایرانی به تولید هویت می پردازد. بنابراین، یافته های پژوهش این فرض را تأیید می کنند که موفق ترین نمونه های معماری معاصر ایران آن هایی هستند که به جای تقلید ظاهری از معماری سنتی، به بازتفسیر رمزگان ها و معانی فرهنگی آن می پردازند. این رویکرد می تواند الگویی برای تداوم هویت فرهنگی در معماری معاصر باشد.

جدول ۸. تحلیل تطبیقی نشانه شناختی نمونه های موردی

نمونه موردی	تصویر	نوع بازتفسیر	تحلیل بارت (معنای اسطوره ای)	تحلیل اکو (رمزگان فرهنگی)	تحلیل پیرس (نوع نشانه)	نشانه های بومی شناسایی شده
پل طبیعت		بازتفسیر مفهومی	آشتی شهر و طبیعت؛ هویت ایرانی معاصر؛ شهروندی	پیوند انسان و طبیعت؛ فضای مکث، سیر فضایی	نمایه ای و نمادین	باغ ایرانی، فضای میانی، منظرگرایی، حرکت تدریجی
پردیس سینمایی ملت		بازآفرینی مفهومی	تداوم سنت در قالب نو؛ گفت و گوی شهری؛ پویایی فرهنگی	تعامل اجتماعی، فضای میانی، منظرگرایی	شمایلی، نمایه ای و نمادین	ایوان، فضای جمعی، ارتباط درون و بیرون، حرکت پیوسته
کتابخانه ملی ایران		بازتولید معنایی	حافظه ملی؛ تداوم تاریخی؛ اقتدار دانش	اقتدار فضایی، نظم، سکون، دانش	شمایلی، نمایه ای و نمادین	سلسله مراتب فضایی، سکو، محوریت، نظم هندسی

نتیجه گیری

هدف این پژوهش بررسی چگونگی بازتفسیر نشانه های فرهنگی معماری بومی ایران در معماری معاصر با استفاده از نظریات پیرس، اکو و بارت بود. نتایج نشان داد که عناصر و مفاهیم برخاسته از سنت معماری ایران همچنان در معماری معاصر حضور دارند، اما این حضور عمدتاً در سطح معنا و رمزگان فرهنگی صورت می گیرد و نه در سطح بازتولید مستقیم فرم. تحلیل نمونه های موردی نشان داد که فرآیند بازتفسیر از سه مرحله تشکیل می شود: نخست، شناسایی و انتخاب نشانه های فرهنگی بومی؛ دوم، بازتعریف این نشانه ها متناسب با نیازهای عملکردی و اجتماعی معاصر؛ و سوم، تولید معانی جدید هویتی در بستر معماری معاصر. در این فرآیند، معماری به ابزاری برای بازآفرینی حافظه فرهنگی و تداوم هویت جمعی تبدیل می شود.

یافته ها همچنین نشان داد که رویکرد تلفیقی مبتنی بر نظریات پیرس، اکو و بارت قادر است چارچوبی جامع برای تحلیل معنا در معماری فراهم کند. نظریه پیرس امکان شناسایی نوع نشانه ها را فراهم می سازد، نظریه اکو به تحلیل رمزگان های فرهنگی کمک می کند و نظریه بارت لایه های ایدئولوژیک و هویتی معنا را آشکار می سازد. در مجموع می توان نتیجه گرفت که تداوم هویت در معماری معاصر ایران نه از طریق بازتولید کالبدی عناصر سنتی، بلکه از طریق بازتفسیر خلاقانه رمزگان های فرهنگی و انتقال آن ها به

زبان معماری معاصر تحقق می‌یابد. از این رو، آینده معماری هویت‌مند ایران را باید در بازآفرینی مفاهیم و معانی فرهنگی جست‌وجو کرد، نه در تکرار صرف فرم‌های تاریخی. برای پژوهش‌های آتی مطالعه تطبیقی ایران با ژاپن یا ترکیه؛ ترکیب نشانه‌شناسی با روش‌های شناختی و ادراکیو بررسی بازتفسیر نشانه‌های فرهنگی در معماری دیجیتال و پارامتریک پیشنهاد می‌گردد.

جدول ۹. جمع‌بندی نهایی یافته‌ها

مؤلفه	پل طبیعت	پردیس ملت	کتابخانه ملی
سطح غالب نشانه	نمایه‌ای	نمادین	نمادین
رمزگان غالب	طبیعت و حرکت	تعامل اجتماعی	دانش و اقتدار
راهبرد هویتی	بازتفسیر مفهومی	بازآفرینی فرهنگی	بازتولید معنایی
میزان استفاده از فرم سنتی	بسیار کم	متوسط	نسبتاً زیاد
میزان استفاده از مفهوم سنتی	بسیار زیاد	زیاد	زیاد
نوع تداوم هویت	مفهومی	فرهنگی-اجتماعی	تاریخی-ملی

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

مشارکت نویسنده در این مقاله به شکل زیر است:
نویسنده به تنهایی مسئول مفهوم‌پردازی، نگارش و بازبینی مقاله است.

تعارض منافع

بر اساس اظهارات نویسنده، این مقاله تعارض منافی ندارد.

حامی مالی

بنابر اظهارات نویسنده این پژوهش هیچگونه حامی مالی ندارد.

سپاسگزاری

از تمامی مشارکت‌کنندگان در این پژوهش سپاسگزاری می‌شود.

منابع

- پاکتچی، احمد. (۱۳۸۴). چیش لایه های تاریخی به مثابه تضمین یا بازتعریف: مورد مسجد جامع اصفهان. در احمد پاکتچی (ویراستار) هم اندیشی نشانه شناسی هنر اصفهان (ص ۱۰۱). اصفهان: فرهنگستان هنر، معاونت پژوهشی (گزارش عملکرد سال).
- ترکمن، زهرا، انصاری، مجتبی و کیانی، مصطفی. (۱۳۹۸). از نشانه های شهری تا نشانه های فرهنگی - اجتماعی؛ به سوی رویکرد نشانه شناسی اجتماعی. *جغرافیا و برنامه ریزی منطقه ای*، ۹(۳۶)، ۳۵۳-۳۷۰.
- دباغ، امیر مسعود؛ و مختاباد، مصطفی. (۱۳۹۰). معماری پست مدرن از منظر نشانه شناسی. هویت شهر.
- سجودی، فرزانه. (۱۳۸۴). چالش لایه های متن: مسجد امام اصفهان
- سرمستانی، محمد، فروتن، منوچهر، و طه پوری، نیر. (۱۳۹۷). آفرینش شاعرانه در فضای شهری: واکاوی نشانه شناختی فضای شهری باغ بلند شیراز. *هویت شهر*، ۱۲(۳۴)، ۶۷-۷۸.

References

- Abdullah, H. K. (2025). Exploring the meaning in parametricism: a semiotic approach. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 24(4), 2178–2190. <https://doi.org/10.1080/13467581.2024.2358207>
- Barthes, R. (1972). *Mythologies*. New York: Hill and Wang. (Original work published 1957).
- Broadbent, G. (1980). *A Plain Man's Guide to the Theory of Signs in Architecture*. *Architectural Design*, 47(7), 474–482.
- Eco, U. (1976). *A Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.
- Farajpour, R. (2025). Legal and Comparative Analysis of Civil Liability of Artificial Intelligence in Automated Decision-Making. *AI and Tech in Behavioral and Social Sciences*, 3(3), 1–9. <https://doi.org/10.61838/kman.aitech.3.3.4>
- Iglesias-Vázquez, Manuel. 2025. Between Text and Form: Expanded Textuality in Contemporary Architecture. *Humanities* 14: 163. <https://doi.org/10.3390/h14080163>
- Izadi, P. (2008). *Umberto Eco's Semiology*. Tehran: Sales.
- Kayalar, R., & Uluğ, E. (2024). An Empirical Study to Understand Symbolic and Sensory Metaphors in Architecture: Case of Kyrenia/Cyprus. *Buildings*, 14(8), 2561. <https://doi.org/10.3390/buildings14082561>
- Peirce, C. S. (1931–1958). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce* (Vols. 1–8). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Raj, M.P., Patil, D.R. Semiotics in architecture of public spaces: contemporary city-centers; case of Bangalore, India. *J. Umm Al-Qura Univ. Eng.Archit.* 14, 212–225 (2023). <https://doi.org/10.1007/s43995-023-00031-3>
- Uluğ, E. (2022). An investigation into the connotations of iconic buildings by using a semiotic model of architecture. *Social Semiotics*, 32(2), 279–300. <https://doi.org/10.1080/10350330.2020.1756590>